

УС - улуг шийтин оруу

«...Күрүнэ Думазы Ус оруун тудар дугайында хообуузу 1909 чылда хулаан алган болгаш 1250 муң рубль түнүгү чөлүни ачтыккан. Ол орукту тудары болгаш аңаа белекел 1911 чылга чейир узамдыккан. Баштайгы ийи чылда чүгө 32 км. орукту кылып, чөлүниң хой кезини чыгарды. 1914 чылда «Минусинский край» деп солун ол тудууга хамаарышкан бир чүүлүгө мынча деп бижээн: «Устун терге оруунун тудуу төңүч чок узамдыган туруп берген. Ону дөрт чыл тудуп келсе-даа оң узуну 35 верстиден эртпээн». Бо олуруларны Тываның төөгүзүндө мынчаар бижээн.

А Устун бөгүнгү оруу — Тываның бөгүнгү амдыралы-биле дөмөй чагайгып, сайыраан. Коммунисттик партияны, Совет чаканың ада сагыш салымчылыктын ачыында хой национал совет уластуң күжү-биле тудунган бо орук республиканың экономиказын хөгжүдүрүгө улуг рольду ойноп турар. Хоуларда «каргыраалла» чүс-чүс тракторларны, комбайнларны, Хову-Аксында кобальт, Ак-Довуракта даг-дүтү комбинаттарда оң чаа

техниканы, механизмнери ол оруктан өскөдөн, Төзөн чуртунун коммунисттик бурунгарлашканынга, бараан болуп турар. Улаус айма-агынын бугу адыраларында ажыдап турар бектик мергекжилдик специалистер-даа буурул Сайны ажыр база-ла ол оруктан көзүп турар. Чалым Тываны улум хөгжүдөр, оң чоңуну амдыралын оум экижидер херекке боттарынын үзүп кийери-биле өөренип чоруу-даа, өртем-билгип чедиң алгаш, көп-даа турар кижилер ол орукту таварыш.

Устун бөгүнгү каалама оруу мынчаган биске өргом болгаш үнелиг. Оон чүрүкчүлөр чүрүк четтиканын каас-чараш бейдус чурумалы, кыжың — дешкүн, чалым — серини, арыг агаары, азым-буру ал-мени, айыраң-чайт чекетери безин оодап эртен кижилеруура магадады, оларын өөрүшкүзүн хайныктырар.

Улаус өвилад — СССР-нин дең өргөлиг автономун республиканың — Тыва АССР-ниң көстүп көрбөн улуг четтигини, чаарылгаларында Ус оруу мынча-ла улуг рольду ол болганы, ол башымынны дең өргөлиг, акы-думалыкы улаустарын ниити киржиге

човантыр, өздөк, даандырган ажыл-херек дөмөй могал-шылаарын безин уттушкаш ажыл-даар кижилер. Менделейин турар аразында-ла дүжүт ажааш алымшыкын сонугурай бергени база таварылга өвөс: оңу комбайнлар четтикпейн ма-нап турар. Оон Ус орун дур-гаар эртен километрин, сөөрткөн чүгүгү саваары безин берге.

Бодунун бригаданын ажыл-херезин дугайында ол мынча диди:

— Бо чылдын чеди айлаарын түннелин ам-даа үндүрбөөн. Чартык чылдым мындагы: тонна-километр эртериниң планын 134 хуу, чүк сөөртүрү планн 136 хуу күтүскөн. 2505 литр бензинин камнап алган.

— Кимнар эки ажылдаан ирги, Юрий Николаевич?

— Барык шүптүгү. Маад аттажым, Юрий Сергеевич Верилдов планын 143 хуу, Борис Кривин — 130 хуу, а Георгий Петрович Быхов — 151 хуу күтүскөн...

Орууус уламчылап чоруп орамырыска аажок бектик чүтүтүтү машина үтүкүзү келди. Ол болза Кызылда №3 АТБ-нин чолвачы Александр Иванович Гауцкин болду. Чүдүргөн чүгүгү — соодукчулар. Чонун амдырал хандырылганын экижидери тоску беш чыл планынын кол сорулгаларын бирөөсү, мынчаган А. Гауцкин ол чутууа бараанын херекчилерге дүргөн чеди-ринге-биле далажым чоруп ор-гани ол.

Заманка суур. Кызылда №1 АТБ-нин муракчы чолвачыларынын бирөөн Анатолий Тимофеевич аңаа жура-раштыныс. Бүдүрүгө өвөлүгү 7 чылда үтүктө чок ажыл-дап келген хоочун чолвачы тулар арматуразы чудүргөн болду.

Устун узун оруу үйгү-дүш чок: мынча-бээр каржып эртен машиналар караанар. Ол-ла чоруп орташ, Тываның чер аймакчыларында акы-дума дузазын чедирери-биле чоруп орган автоколонида жура-раштыныс. Улаус бистин республиканын улус ажыл-агыйында херектиг 680 тонна азым-буру чүтүтү сөөртүп алган кел чораан.

Уш чолвачы, бир автоколонида мынчаар жура-раштыныс. Кичик магалыг өвөлүгү че! Бир хүнде ол оруктан шузуун чоруп турар машиналарын кылган ажылы санап алыры безин берге, чүгө дөргө, иң-да шимчөөшкни, бүдүргөн ажылдын хемчээли ол хире улуг, ол дөргө, совет кижилерин хүн бүрүдө бүдүрүп турар улуг үлөсүнүн чарыл-бас кезин-дир.

II. Чагайгыды туттунган оруктар улам узап, оларын ажылгалы экижиң, совет кижилерин негеделери долуу-биле хандырттынып турар дөмөй Кызыл—Абакан аразы-нын оруун харымлап турар коллективтерин ажылдакчыларын боттарынын мурунда салдырган сорулгаларын багай өвөс шийтирлен турар.

Кызыл—Абакан аразында орукта орук ажылгалынын үш үчүстөгү, орук тудуунун ийи району мөөнөттүнгөн. Бо коллективтерден Григорьевка

— Абакан аразынын оруун харымлап турар №211 орук-ажылгалы үчүстөгүнүн (начальниги П. Глушко) ажылы чөлдө өккү.

Учүстөгүн орукчулары «РСФСР-де автомобиль оруктарын тудары болгаш ажыл-даарын экижидер таламы-биле хемчегелер дугайында» Россия Федерациязынын Эвди Советиниң сески чыгышынын үшкү сөөсизинде чугаалашкан ай-тырыгын күрүне ужуу-дуза-лыктын билиң, орук ажылгалын экижидер таламы-биле улуг ажылдарын бо чылдын боттан-дырган. Коллектив оруктар кыдырнын 80 хире хузуун быжылган, агар септегелерин чогуур үезинде чорудуп турар.

Ол участок бо чылдын бирги чартында социалисттик чарышка эки түннелерини чедиң алганы дөмөй Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелинин чанында автооруктар тудар болгаш ажылгалы кирер бүдүрүгө өргөлигин шийдиң Кизыл түгүн чаалап алган.

Арадан — Григорьевка аразында №212 орук-ажылгалы үчүстөгү (начальниги Я. Сигаев) Сайы санынын кижилерин эң аар участкасту харымлап турар болза-даа, ажылды-шын организастан, техника ажылгалын экижидер тургаш, чакым үеде ол участкасту аар чүтүтүп машиналарын ол участкастун үзүктө чок эртерин Ус оруунун төөгүзүндө бир-ле дугаар хандырган. Бо дөргө улуг чедириниң, чүгө дөмөй мурунда чылдарда чакым үеде ол участкасту аар чүтүтүп машиналарын эртерин кезек үезинде соксалып турган болгай.

Яков Прокофьевич Сигаев — хоочун орукчу. Ол, Ак-Довурак — Абаза оруун тударында 12 чыл ажылдап, улуг дүжү-дүгүлүг кижилер, мынчаган орук ажылы оон удуруну турары билидиң. Участоктун коллективин бодунун хууда баа-залым быжылган, чаа контора-нын ажылгалы кирген. Бүгү техниканы кышкы үеде ажыл-даарына таарыштыр лериң дооскан.

Кызыл — Арадан аразында №213 орук-ажылгалы үчүстөгү (начальниги Я. Тильков) кылдыр ажылдарын ниити хемчээли күтүскөн-даа, участ-кунтун девиеринде оруктун байдалы багай. Онугу-чингил черлер кайы хой, асфальт бустун турар. Ажылчыларын эки ажылдаарына таарымча-лык байдалы чедир тургус-пайн турарында специалистер, механизатор кадрлар чедиңпей турар. Урмек сеп-тегени чорутпайн турарын-дан орук дыка үрелиң турар.

Минусинскиде №1 орук-ту-дуг району орук тударын бол-гаш оон капитал септегезин багай өвөс чорудуп турар. Участоктарын септегезин кылган. А Туранда №2 орук-ту-дуг району тудуу-даа, капи-гал септеге-даа ажылдарын улуг хемчээлге чорудуп тура-лаа, объектилерин тарамык черлерде тургусканындан ажылды уштап-башкаары берге, техниканы чөп ажылгап шыдавайн турар.

Орук-ажылгалы участка-рында болгаш орук-тудуг ра-йондарында боттарынын ажы-

лынга мергезең, ол ажыл-ды чугулазын үнелеп билер болгаш өскөлөргө үлөсөр болуп турар хоочун ажылдакчылар хой. Оларга автогрейдерист Михаил Богданов, слесарь-мо-торист Василий Мартынов, кран башкарыкчы Владимир Бордкин, автогрейдерист Да-вид Лоренц, үтүктө Жанка-был Муханов, экскаваторщик Павел Ступанов болгаш өскө-даа оң-он кижилер хамааржыр. Муракчыларын бо отряды бөзүлү интернационалчы болуп турарын үстүндө аттар херечи-лен турар. Аңаа чоругаарын-дыс. Лениниң национал поли-тиканын чайнычаңаң ботта-нышкынын херечилеп турар улуг күш ол.

III. Бистин республиканын төп болгаш чөп кезең Абакан болгаш Минусинский демир-орук станциялары-биле түн-дүштүрүп турар Ус орунга чүгө сөөртүгезиниң хем-чээли канчаар-лаа аажок өзүп турарын, ол шыкшак ур орук-туң чамдык участкасты ав-тотранспорттун айыл чок болгаш дүргөн чоругурунга бол-лур-чогугуру-биле дүшпейн турарын барымдалашаң, берге черлерин оң эртер чаа орук-туң дугайында ший-тирнн сөөлүгү чылдарда хү-дүлөп алган болгаш боттанды-рып турар. Казанцево болгаш Желбагы суурларын оң эр-тер оруктарын тудуп дооскан. Оон ачыында автотранспорт-тун айыл чок болгаш дүргөн чоругу арзам илеви-биле экижээр. Ол участкастар III ка-тегориянын оруунун негедели-неде дүгүжүп турар.

Ермаковск суурну оң эр-тер 5,8 км участкастун тудуун Тываның автоорук тудар бол-гаш ажылгалы кирер бүдү-рүгө өргөлигиниң №1 орук-ту-дуг району чорудуп турар. Агаар-бөйдүстүн таарымча чок байдалы тура-даа, оруктун кол оргозын тургузар, ону-кара шыкың-биле кылдыр ажылдарын дүргөн темшиг, эки шынардык чорудуп турар.

Ол орук-тудуг районунун коллективин СССР Эвдиелинин тургустунганын 50 чылды-га төлөтүп-ужурагып дөмөй боттарында алган социалисттик хуызгалдеринин негеделерин эрестиг күтүскөн турар. Чи-жээ, эртен айларын капитал септеге планын 113,7 хуу,

күш-ажылдык бүдүрүктүлүүн бекдир планын 103,1 хуу күтүскөн болгаш тудуунун бот-үнесин 27,9 муң рубльге чингеткен.

Сайы оруунда Буйба, Ой, Кулумас арттары эң берге болгаш далай деннелинде 1500 метр бектик, кылмады өскөр-лиңчел черлер. Мынчаган транспорт шимчөөшкниңге улуг чингеделин бээр Улуг-Кебестин оң эртер оруун (узуну 55,8 км) тудар дугай-ында доктаалды СССР-нин Министрлер Чөвүлели 1967 чылда хулаан алган болгаш оон тудуун чорударын СССР-нин Транспорт тудуг ми-нистерствоунага даяскан.

Улуг-Кебестин участка-сту ажылгалы кирерге Абакан — Кызыл аразынын оруу 19,8 километрге кылдырып болгаш Тазыбей суурдан Оленья Речкага (Ивиль-Хемге) чедир улуг арт, сыннар ийинге чедир каар. Ону тударында 15 млн. рубльди үндүрерин көргөн болгаш участок тутту-ган соонда 2,4 чыл өрткөндө ол эгиттинген турар.

Амгы үеде ол участкастун тудуун СССР-нин Транспорт тудуг министерствоуунун кол оруктар тудуунун №5 тудуг өргөлигинин коллективин чорудуп турар. Ук коллектив орук-септеге пунктунунун чол-лексизин тудуп турар. Бо чылдын 50 машина кирер гараж, 89 чолвачы дүшпүгүн гостиница, столовая, чудар-бажын ажылгалы кирер, Эскэр, чу-гааларга, комплекс телевизия-лында көрдүгүн 1160 муң рубльден 926 муң рубльдиң дегенди алган. Москваның авто-орук институтунун 120 кижилер отряды ол комплексти тударына улуг дузаны чедирген.

Улуг-Кебестин оруун туду-руларында улуг четпестер бар. Капитал салымчынын канчаар шийгээдиң ал турары-нын дугайында чамдык сан-нарын көрөдө. 1969—1971 чылдарда №5 тудуг өргөлиг 5650 муң рубльди шийгээдиң алдыр турган. 3905 муң рубль-ди, азы планын 64 хузуун шийгээдиң алган. Мөөн чогуур

түннели үндүрүп, тоску беш чылдын ийги чылында эки ажылдаар ужурул турган. Мынчаала-даа ол-ла өргөдөл чартык чылда капитал салымшыкын шийгээдиңдин планын база-ла 64,8 хуу күтүскөн.

Байдал дүвүрениң. Тудуг өргөдөл специалистер болгаш чаа техника-биле багай хандырттыңан. Ук участкасту тудуу өргөдөлүн бээр эртен 4 чылда №85 көжүп чоругуру меколонида, №833 тудуг өргөдөл чаа техника албан, а Ак-Довурак — Абаза аразы-нын оруун тударына кирчи-кеш мында келген техника өлөң, ажылдаар арта чок алганын. Ажылды организастан турары база кошкак.

Улуг-Кебек участкасту тоску беш чылда ажылгалы кирер объекти. Мынчаала-даа ону доо-зарын 1974 чылга узалып каан. Мынчаар ажылдаар болза ол хуусаала-даа доозу-лас деп чүбө бүтүлгө илден. Оруктун довурак, сай дөмөй салым оор мурунку отряд Тазыбей суурдан чүгө 20 км бурунгарлаан, кара шы-вынын 10 км чегре кылдыр турган, чүгө 4 км черди кылган.

Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүргөңгө улуг ийини бээр ужурул бо участкастун тудуун чогуур хуусаалында доозарыңче ут-лаңган хемчегелер алырын СССР-ниң Транспорт тудуг ми-нистерствоундан негээри чөп-түг. Ол шыкшак Улуг-Кебек оруун тудуу турар №5 тудуг өргөдөлүнүн, №833 тудуг өргөдөлүнүн, №85 көжүп чо-руур механизаторларын кол-лонаның коллективтери эр-кен чылдарда чедир кылбаан ажылдарын келер кылдып, ма-шиналарын ол участкастап 1974 чылда маңнап өгө-лөрүн хандырып дөмөй бар күштү, кураавырларын ажыл-гап ажылдап хуызгалелиң.

V. ВОРОПАЕВ, Б. ЮРИНОВ, А. АИР, (бистин тускай көрү).

Тарып боозадылганы организастаны эрттирер

Мал ажылды харымсалгалы үезинде бирөөн — хой-вун эдержиге кампаанызы өгөдөл берген. Республиканын муруну талакы зоналарын районнары: Овурдун, Эрзинин болгаш Тес-Хемнин мал ажылды тускай артемнигерини, тарып боозадылгалы эртемнигерин чөвүлө хуралы Самагалдайга болуп эртен.

Республиканын көдө ажыл-агый министрнин орадакчызы И. М. Сувандин ол чөвүлө хуралга илеткел кылгаш, бо чылдын эртен чеди айла-рында республикада мал ажыл-агыйн байдалы тодаргай анализтең, чугула кампааны боозу хойнун тарып боозадылгалын организастаны чоруда-рында доктааган. Оң-биле чегрелештир бола мал эдер-жилгезин чорутканында чет-пестерни база тодаргай көр-гүскөн.

Эттир улаанымшыкынын бола малдыг ажил-агыйлар шийтең эдержилгезин август айга чедир доозар ужурул турбүдө, үстүндө айткан ра-йоннарда эдержилгеге кирбөөн шийтер ам-даа хой болган.

Чүгө Тес-Хем районда безин мындаг илектер муң чедир турар. Бо чорук ол район-нарда мал ажылды тускай эртемнигеринин хама-арышкан ажылыга харымсалга

чогунун дугайын тодаргай херечилең турар-дыр деп, эң Сувандин чөвүлө хуралга дөмөдөлгөн.

Бо үш районнарда ниити-биле 120 муң хире хой эдер-жилгеге кирер ужурул. Оң иштинде 64 муң хойну тарып боозадыр. Бо дөргө чик өвөс ажыл. Маңаа херектиг бүгү чүдүдери баш удур ыжк беле-леткен алыр херек. Мындаг турбүдө, үстүндө районнарда бо таламы-биле белекел кон-дуг кошкак. Оң чикжээ кыл-дыр мындаг фактыларын көр-гүзүп болур. Хереклеттирер ужурул тарып боозадылгал пункттарында Овурде — 5, Эрзинде — 1 пункт четпес.

А бар пункттарын септеге-зи ам-даа доозубаан. Тес-Хемниң хой тарып боозадыр 14 пункттуңдан чүгө чангыс пунктуну белең деп санап болур. Хойну тарып бооза-дыры өгөдөл, а ол хиредө-лө чамдык хойжу бригадалар да хойларын хураганнары амга чедир үстүмөң. Кош-карларын күжү арзан, олар профилактиканы эрттээр.

«Чодураа» колхозтун көдө зоотехниги М. Сарылар Тес-Хемниң тарып боозадылгал станциязын ажылдап бар четпестерин шүгүмчүлөөн. Чикжээ, бир ажил-агыйга чаңгыс кошкарнын үрелиң чүгө ийи чыл ажылга болуп тур-бүдө, тарып боозадылгал стан-циязы ону хандып турар.

Тарып боозадылгалы чедириникин өвөс болуп турарын колдан бүтүрүңгө чедир тодаргай анализтен көрүп тур-гаш, ук ажылды үлөсүнн-биле экижидери эргежок чугула

деп, «Тес-Хем» совхозта хойну тарып боозадыр техник В. Төвүдүн айткан. Тарып боозадылгалы багай түннелиг болуп турары кылмың буруузу? Техниктиң бе, станцияны бе азы малчынын бе? Бо айтырыгын ай-ылаң тодаргайлаар ой келген. Муракчы малчыларын тускай артемнигерин тарып боозадылгал таламы-биле арга-дуржулганын непередиң турары мурункудан безин дорайткан. Мындаг четпестер-биле мөөн сонгаар эртежиң болбас.

Эрзин райкуукомунун көдө ажыл-агый өргөдөлүнүн зоотехниги К. Бады-Жөө санап берген, амгы үеде район-да тарып боозадылгалы оң пунктту ажылдап турарын, 1600 ажыл хойну тарып боозадылгал чугаалаан. Эрзинге тарып боозадылгал станциязын салбырын тургуса чо-гуур деп, ол сандалаан. Чер аразы ырак болгаш, үнелиг үрө чедириникин үезинде үрелиң турарын фактыларын ол көргүскөн. Овурдун «Коммунисттик орук» колхозунун тарып боозадыр техник И. Донгак, Тес-Хемниң «Чодураа» колхозунун зоотехниги М. Чамзын-оол олар боттарынын арга-дуржулганын дугайын чугаалаан.

Чөвүлө хуралдын соонда, хойну тарып боозадыр техниктерин семинарын тарып боозадылгал станциязынга болган.

A. ДЕМБРЕЛЬ, «Шынның» көр.

«Менгеи» совхозтун №5 хову бригаданынч турар. Оон муруну чарында ийи дүргөүр тараан арбай шагда-ла тавычалай кестиве берген. Ол 300 гектар ийида тавычалаары бастырган 5 комбайн доозуну буруулап шыкың чоруп тур. Оларын чөк бөкчөүлө СКД-5 деп марка-лы чаа комбайнга чоон-шуулап чедир бергезе, бистин-биле дөмөй кеткен маши-наже таразын уруп турда, оң башкарыкчы-биле ужу-ражы бергезе.

Николай Астафьев дөргө бистин хоочун болгаш үлөсөдө икчилериникин бирөөн — деп, бригадир таныштырды.

Хүндө чөкөн бастырыр формалыг силер? Кайы хире чедирин тир сөөр?

— Бо чаа комбайнга бастырыр норма 16 га. Ону хүнде 25—30 чедирин-ле турар-дыр мөөн-деп, комбайнер харымлаш, чооншуулап келген өөрүчкө хай көрүдүң. — Бөрүмдөн калып чок-ла

чоруп тур мөө, азе—диди. Николайны барым-ла Менге-ей чүтүтүтү деп санап болур. Ажил-агый дөмөй чарың, амдыралын тынчаң чери бо тараалаң чер болу берген. Ол 1956 чылда-ла Ак-Довуракка амдыралынын ажил-биле че-де берген, аңаа кайы мерге-жилдик транспорт-машинанын көрөниң алган.

Бодуңуң чөдөн алган тускай мергезилиң долуу-биле ажылгап болур, эртериниң байлаң тараа орнында Нико-лай Астафьев сооруламың чүвө дег өзү келген. Баштай-гы чылдын эгезинде оң ады муракчы механизаторларын аразыга динчалы берген.

Тоску беш чылдын баштай-гы чылда механизаторлар боттарына бектиң хуызга-лың ийиң, оң ой-шанда ажаан бижиткен, чаа беш чылдын эгезинде 500 гектардан өвөөн өзөс таразы кестир мөөн деп аазав. Дүржүлгелер механи-катор өөрүңү мурунуга бер-

ген сөзүң өлөп, 530 гектар черин таразы кестирин ажаагаш, социалисттик чары-тың тылакчыларынч ара-зынга кирген. Нүскү анды-рылга киржин, аңаа база-ла чедиңшиңгирин ажылдаан.

Эдилең техникамынга кам-ның, ону ой-шанда ажаан наркаатар, септегезиниң мөөн кылдып алдыр—бо механизатор-нуң ажил-иши чедириники-ниниң чамдык мыда.

Бо чылдын совхозтун комму-нистери дүржүлгелер механи-катор Н. С. Астафьевти партия кеңигүңүгө кандидатта-лып алгаш аңаа уттуңдурбас бугаур болган. Оң эгезинде ол ажил-агыйда коммунисттерин чорудуп турар ажилды киреңкириң, бүгүдөгө

үлөсөдө кижилер болу берген. Ажыл коммунист бо чылдын база-ла эртен чылдамы ышкып чүтүкүдү, кызымак-кай ажылдаар сооруламы мурунуга салып алган. Сөзүн дүржүлгөдө 550 гектардан өвөөн өвөс черин таразын ажаап алдыр—Николай Астафьевтиң социалисттик хү-лөзгөзи бо. Мынчаган ол мады ажылдап турар өөрүн бодунун үлөсөң-чикжээ-биле сөрүк кирип турар.

Тараа сөөрткөн машина бригадда тову кайы сөө дөмөй бург диди. Николай хову ко-раблиңин ружон туткаш ажилдап кирити. Ол муру-нуку-ла хөвөр, өөрүн баштап чоруп турар.

O. НАМЧЫЛАК.

Тараа шөлүндө аныяк коммунист

селиң келген. Бо чылдын баштайгы чеди айларында 71 муң рубльдин азын-чөм бараанын сайгарар турган, ону хуусаа бетинде 93 муң рубльди кылдыр күтүскөн.

Михаил Ефимовичиниң салымна кирген кижилерүзүң аңла байдалын арыт-пешери, чүрүм-чыккалтын дор-вадан-ла эскериптен. Магазин-ниң кышка белекети хынам-чалыг; септеге чок эки кыл-ган, сонгаларын, шалаарын

ХЕРЕГЛЕЛ БАРААННАРЫНЫҢ ДЕЛГЕЛГЕЗИНДЕ

Москва. ССРЭ-нин Улус ажил-агий чедийшкн-неринин делгелгезинде чоңун хереглел чүүлдеринин болгаш чоңун амыдырал хандырылгазынын мурнакчы аргаларынын дугайында делгелге-көрүл-де ажыттылган.

Ол болза чник индустриянын, аш-чем үлетпүрүнүн болгаш амыдырал хандырылга бүүдүүлгелеринин бир язы отчёду болуп турар. Ичангаш СЭКП-нин XXIV съездизинин шитипирлерин күүседиринге ол хамаарышкан.

Делгелгенин ээлээн чери — 15 муң дөрбелчин метр. Делгелгеде үш кезек бар: чник үлетпүр, амыдырал хандырылга албаны, культура-амыдырал хереглелинин барааннары болгаш аш-чем барааннары.

Бо чурукта — чурталга бажынынын ниити эрээлнине тургузар стод, сандай дэши, өске-даа бажын херекселдеринин көргүзүү-дүр. Ону болза «Украингипромобель» институтун Мукачевскиде салбыры ажылдап кылган.

Бажын шитинин ыдылг херекселдерин УССР-нин Черновицкиде мебель фабриказы бүүдүрү үндүрүп турар.

(СЭТА-нын фотохрониказы).

ЧАА ЧОГААЛ ЖУРНАЛЫ

Чогаал журналдарына база бир журнал немесир, 1972 чылдын январда Москвага литература-критикте болгаш библиография «Литературное обозрение» ден журнал үнү эгерээр, ССРЭ-нин Чогаалчылар экилетинин органы болуп ол журнал ай сайында үнер. Оон кол редактору Ю. И. Суворовтен чаа журналдын сорулгаларынын дугайын чугаалап бээрин СЭТА-нын корреспондентин дилээр.

— Бо журналды СЭКП ТК-нын «Литература болгаш үнү» чүүл критиказынын дугайында доктаалына үндээлээк тургускан. Ол чорук хой сорулгалы озап турар. Чаа журналдын кол-да сорулгалы чаа үнүгө литература-дугайында утка-шыярын шыны-биле билин көрүрүк талазы-биле ном-кучука дугаалары болуп деп көрүп турар бис. А ол херек дээрле белен эес деп чүве билдирер болгай. Бистин чурттуг миллион-миллион кижилери номчукчулар бооп турар. Олар-

ын чамдыктары жарын роман-ны шыл билип, тоокчулук, шүдүктөрүн, азы номзаларында идеяны болгаш оор-кө-көрдөри тодардып шыдаа-даа болулар. Бичаара амгы үеде парламенттин чогаалдар-нын оң, он бештен хой эвес хуузу критиктерин, тайыл-бырлакчыларын хайгааралы-да турар.

Ол бүү-биле чергелештир совет литература хой нацио-налдыг — ол ССРЭ-нин улус-тарынын 75 дыларын кы-рында үнүп турарын база оң-алап демдегээр херек. Ичангаш оң национал бүү-чүдүкчүлүк Бүгү-үзүмдүгү хал-кы тудуп, мерекелдинг, про-фсоюзолдыг, тайылбырым негез боор чогаалдар үнүп көп турар. Бистин журнал-ныс чогул-ла ыдылг чутула болгаш чаагай сорулгалы са-амы турар.

«Литературное обозрение» журнадын аргаларына чаа парламенттин номнарга бол-гаш чогаалдарга рецензиялар парламенттер. Ол шыкш хой националдыг совет литерату-ранын дуржулганын ниити-лештирген чүүлдерин, дочу-лаларын болгаш өске-даа ма-териалдарын оон номчуп бо-лур. Журналдын редакциясы пропагандагерге дузалыкы кылдыр библиография чүүл-дерин, чечен чогаал дугайында тодаргай беседаларын парлаар.

ШЫННЫН ПОЧТАЗЫНДАН

«Ак-тургу» совхозта мындыг

Совхоз «холушак бараан-нар сады аш-чем, идик-хеп болгаш аяк аймактын бараан-нарын чонга салдыларын мур-нуку чылдарга бодалга бо чылды көвүдеткен.

Актычын кооперация ээир-тир арга аймак салдыларын эвэжеткен болгаш чамдык магазинерин суксунага ижер гасталдырган суг болгаш халды саар кылдыр аде дераан.

Малчынар кезир тускай автолаканы тургускан. Инда В. Н. Тереевев чолаачыла-рышаан салдылар турар. Сов-хозтун Кара-Сугда, Бара-Дытта, Кожайда, Ак-Хемде малчынарнын кезир, графика баулар ажылдап турар. Мал-чынарнын чагыларын сагыш човангыр күүсетпешан ажыл-даш бирги кварталда 21000 рубльдин баанын сайгарар планын 24000 рубльге, ийгини кварталда 5000 рубльдин ба-раанын пландан акыр сат-кан.

Чедийшкннер-биле черге-лештир четпестерин ооп эртин болбас. Ак-Тургу суурда дөрт салдыга ажылдап турар салды-жыларын аразында соци-алист чарыш чорбайн турар, коммунист күш-ажылдын шалычымы бекит ат дэши, ол шыкш «Эн эки культуру-дуг салдылашкын дэши» чарышты салдыжыларын орту-зунга калбарып чорутпаан. Магалинерин септеп, чымыл-лар ажыл мынчага эгеле-вөөн. Кышка удуз хөмүр-деш, оттулар маш сөөртүмөөн.

ССРЭ-нин чартык чүс чыл юбилейинге уктуштур кал-чарган социалист чарышка күш-ажылы чедийшкннер-диг ужуражыр дэши Ак-Ту-ругтун кооператорларын соци-алист чарыштын негелде-леринге ийриштир хулаалге-лерин ажылдап кылдыр, ажил-чин кооперациянын баш-таар черинен хемчек алыры негеттинин келген.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Кижизидилге темазынга беседа

(Төнчүзү, Эгези № 199 «Шында»).

Революция мурунда су-рагалыг педагогтар болгаш со-вет үенин шылаагангай педа-гогалары Н. К. Крузская, А. С. Макаренко, В. Сухом-линский даш өскелер-даа бы-жыг сагыла-чурум чокка шынарлар өөредилге чедип ал-дымас дээрин хой улаа са-гынынын, үбелг сүмелерин берип чорданыр.

А. С. Макаренкоң өг-бүдө кижизидилгенин хамаарыш-кан үнелиг сүмелерин катип-катап номчутуру чөре артык эвес. Ук сүмелер ала-нелеге орук айтыштым, арга-сүме-лечи болуп ийик. Бистин чур-тувуста коммунист ниити-

ӨГ-БҮЛӨ — КОЛ ӨЗЕК

деди тургузуп, аажок улуг сорулгаларын шитипирден турарын билди бис. Ичангаш уругларын кижизидери, ег-бүдөгө кижизидилге амгы үе-нин сорулгалары-биле дүүл-көп, ханы ужуз-уткалыг болу-ру чутула. Ада-ие бүүзү пе-дагогика эртемине үндээл-дөөн, кижизидилгеге хамаарышкан чамдык бөдүүн-даа чүүлдерин сайгарып билери бөгүнгү амыдыралдын база бир негелдизи.

Хамык ужуз ону чедип алдынын оруктарнда бол-байн аян. Бөгүн бистин шко-лаларында эртем-билигилг башкылар чүс-чүс, ада-нелер база-ла билигилг, кижизидил-геге хамаарышкан чүүлдерин сайгарып билди. Педа-гогика талазы-биле ада-нелер-нин ортузунга ажил чоруба-рын: ада-нелерин лекторлар,

Эки чаңчыл

Барыш-Хемчик болгаш Бай-Тайга райондарын спортчула-ры бот-боттарына аалдыкып барып, спорттун кандыг бир хевирин эш хуузуун ужура-жылганы эртерери эки ча-ңчыл болу берген. Ол-спортчу мергежилди бедилерине база арта-дуржылды солчурунга дузалып турар.

Чоокта чаа Барыш-Хемчик районундун мөгелери, баскетбол-дистери, волейболдистери Тэли суурга келген. Бай-тайгажы-лар-биле эш хуузуун ужура-жылганы эртерген.

Баскетболга тээлжирген аал-чылардан артык күштүгүн көр-үзүп, тинип алган. Волейбол-дистери Барыш-Хемчикте спорт-чулары чедийшкннери ойнаан. Ийн районундун тээлжери кир-жип турар 16 мөгени хуржи солуп болган. Алаа хостуг ху-решке ССРЭ-нин спорт масте-рин Фелор Ондар (Барыш-Хемчик) шүлгөп, анык мөгө Хомушку Демир-оол (Бай-Тай-га) ужурушкен.

Бирин черин алган команда-ларга болгаш спортчуларга В.И.КМ-нин Бай-Тайга райко-муңун хуңдулг бажыктарды, ортектик белектерин тымыскан.

Б. СААЯ.

Чүс тозан беш хевирге

Мюххөдө XX Олимпий оювары ажыттышан. Оон программанын спорттун 195 хевиринин яны-бүр маргы-лаалар болур. Иймекте ол маргылааларны сонугулаа килжирер.

«Күш-культура» болгаш спорт дээр ном үндүр черин парлап үндүргө-ни XX Олимпий оюварынын

Соңгаарлаткан

РЕЙКЪЯВИК (СЭТА). Дел-зегейе хол-шыдыраа тала-зы-биле бири чер дэш Ол-ван Шиперин аразында он есеки салдыгы 42-ги нөште жарын байдалга соңгаарлат-кан.

Динамочулар тиилээн

Кызылды «Динамо» бол-гаш «Армеец» командалары-нын футболга эш хуузуунд ужурумдалганы пайсы-лаалдыг «Совет Тываның 5 чылы» стадионунга болуп эрикен.

Өөреникчилерни чалап тур

Чербини кадыкчылаа школазы 1972—73 өөредилге чымында 1, 2, 3, 5, 6, 7 класстарга өөренип Танды, Бин-Хем, Хаа-Хем, Эрлин, Тес-Хем райондарын болгаш Кызыл хоорайнын район, хоорай экилет-леринин туснай бикнин бугаар чоруктар өөреникчилерин хулаан алдыр чалап тур.

Кичээлдер бо чылдын сентябрь 1-де эгелээр. Школага келер уруглар дара-зында документтерин алгаш келерин ындаштыт.

Эмчи шинчилгезинин анализтерин би-жеэн санитарий-нурорт картазы. Хуу херээ.

Эки чаңчыл

Барыш-Хемчик болгаш Бай-Тайга райондарын спортчула-ры бот-боттарына аалдыкып барып, спорттун кандыг бир хевирин эш хуузуун ужура-жылганы эртерери эки ча-ңчыл болу берген. Ол-спортчу мергежилди бедилерине база арта-дуржылды солчурунга дузалып турар.

Чоокта чаа Барыш-Хемчик районундун мөгелери, баскетбол-дистери, волейболдистери Тэли суурга келген. Бай-тайгажы-лар-биле эш хуузуун ужура-жылганы эртерген.

Соңгаарлаткан

РЕЙКЪЯВИК (СЭТА). Дел-зегейе хол-шыдыраа тала-зы-биле бири чер дэш Ол-ван Шиперин аразында он есеки салдыгы 42-ги нөште жарын байдалга соңгаарлат-кан.

Динамочулар тиилээн

Кызылды «Динамо» бол-гаш «Армеец» командалары-нын футболга эш хуузуунд ужурумдалганы пайсы-лаалдыг «Совет Тываның 5 чылы» стадионунга болуп эрикен.

Өөреникчилерни чалап тур

Чербини кадыкчылаа школазы 1972—73 өөредилге чымында 1, 2, 3, 5, 6, 7 класстарга өөренип Танды, Бин-Хем, Хаа-Хем, Эрлин, Тес-Хем райондарын болгаш Кызыл хоорайнын район, хоорай экилет-леринин туснай бикнин бугаар чоруктар өөреникчилерин хулаан алдыр чалап тур.

Кичээлдер бо чылдын сентябрь 1-де эгелээр. Школага келер уруглар дара-зында документтерин алгаш келерин ындаштыт.

Эмчи шинчилгезинин анализтерин би-жеэн санитарий-нурорт картазы. Хуу херээ.

Кыштаглаашкынга

Кандыг-даа ажылдын че-дийшкннин болуру ачаа хы-намчалыг белегелден болгаш органиастыг удурутудулаан чутула хамаарык. Эрин ра-Волда «Чаа орук» колхоз ма-зыл хур кыштагладырынга эки белекенип турар. Моон чижээрге Бадмыра Чыргал-дын удурткан комсомолчу-амяктар бригадаларын айтып болур, оон составы хой эвес, чүдө ол бир кыш.

Ийгин хой бригадаларыга чаа кыштаг немей кылар ойнаада алган. 460 хой кирер кышарымын, ыжыма боттары удуз белекенишпаан, ону кыс-на үеде тудуу дооскан. Ол-на бригадала Бай-Дар баарында чаа кылааны база кылган, оон ыжыма Биче-Амыктаа база боттары белекени өөр-ткен.

С. ЧООДУ.

Макталдыг тудугжу

Кызыл хоорайнын улуг ту-дугларын тудуп турар ша-лычы-даа, үлөсерин-даа ки-жилерин дугайын бодал, ор-мө. Оларын аразында 1950 чылдан бээр тудугчулаан Оюн Сандынын күш-ажылын оруу база демдегенич-дир.

Манаарынын шыланчыын

Баян-Тала, Ийме, Ишкнн суурларын чуртакчы чогу-район товү Чадаана-биле ар-гыларда чангыс автобуска сымарлазыр. Автобустун баштай доктар чери Баян-Тала. Оон соонда Хемчик оң чарымында Ишкнн удузуз дукжурер, оон Ийме чөдөр. Бир эвес Чадаанадан Ийме, Иш-кнн удузуз баян-талажылар-нын мурун автобуска олуру-на, автобус Баян-Тала бар-бас. Ийме үнерде база ынды болтулар. А Баян-Таладан Ишкнн, Ийме, Чадаана чөдөр чоруктуг пассажирлер хей-ле

К. САВЫН.

Сеткилди өөртүр

Албан черинин болгаш хууда бажынында чагышпа мштарын тараан, хой анык чектерин тарып алдыра, ол кижизидилгеге карап өртүр, сеткилди кодуру. Оол-биле кады ош тарын олурутур, өстүрүр ажаар дэши кижизидилге агар тынын, күш-ажыла органиастык менеп, бодунга улуг хандышымыды алыр.

Кызылды чурталга-коммунал эргелештинг бот-орулга чарыкчалыг участогунд ажылдакчылары оң-балаан, анык-бүрү сортуг чектерин өстүрүп турар. Инда кандыг че-чектер чок дээрли. Кижилер алаа барган, ш-оорун утпаан-да оларга бээр-биле, тула дүңкөндө белекке бээр-биле база бөдүүн бажынынын шитин-даа наастар дөңдө, кижилер алаа барган, чектеринге саткылап алылар.

Албан черлеринден-да чаксаар чайын кижилер алаа кезде берген, албан черинин чангына озурутур чектер дөстөрүн оон ан алган, озуруткун алыр.

Инда чектер ажаалтамында Любовь Павлова Кнехт улуг ынакшымы-биле, билинин-биле ажылдап турар. Ол бола кандыг чекти канчаар ажаарын эки билер болгаш уаус ону «оң агрохемиказын тергип билер агроном кижизидилге» деп, баштапталгылар-да.

Бо чурукта Л. П. Кнехтин чөкөк тудуп алган турда тырттырганы-дыр.

А. КРИВОНОЖКИНИҢ ФОТОЗУ.

Куштарны аңнаары хоруглуг

РОФССР-нин Министрлер Чөвүделенин чанында аныкыр ажалы-агын болгаш камгалалдыг черлерин Кол Эргелели-нин айтылышында болгаш Тыва АССР-ин Министрлер Чөвүделенин 1972 чылдын августун 23-те № 315 доктаалы-га үндөөлөшкөн, Тыва АССР-ин девискоринге 1972 чылда суг болгаш пайдал куштарын аныкыр хорутуу.

Тыва АССР-ин Министрлер Чөвүделенин чанында аныкыр-тыныш ажил-агыйнын эргелели.

Редакциянын алгези

Бызыл, Шегинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторун 24-63, редакторун ораакчыларынын 35-24, пропаганда кыздынын 23-54, харысалгалыг секретарынын 23-35, партия амыдырал кыздынын 37-13, кулчура кыздынын 23-54, өңөс ажы-агый кыздынын 21-47, үлетпүр кыздынын 22-64, чага кыздынын 41-27, информация база совет тургузуп кыздынын 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларынын 27-41. Солун келбей барганда 32-75 телефонго колгаар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 26-ДА

МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдыгалар про-граммасы. 12.05 — Медээлер. 12.10 — «Кадисшылга». Эртем-тайылбырдыг дамчыдыла. 12.40 — Уругларга. «Тын ден сурагың кас огу». Латай ССРЭ-нин Күрүлгенин ойнаа-рактар театрынын шпизы. 13.35 — 13.45 — Чапар. 13.45 — Өнүгү телеөргүзүт. Мульти-фильм. 13.55 — РСФСР-ини ав-томобиль оруктарынын туду-руч болгаш амыдаларынын министри А. А. Николов те-лекорукчуларын айтырыла-рынга харылап тур. 14.25 — ССРЭ-нин уаустун артык Б. Рузвигонун концерти. 15.25 — Өнүгү телеөргүзүт. «Кино аян-чоруктарынын ку-руу». 16.25 — «Граф Монте-Кристо». Урап-чечен фильм. 1-ги сериясы. 18.00 — «Ев». Информастыг программа. 18.30 — Эстрада мларыннын Солотта Бүгү-өндөк фестивалы.

КЫЗЫЛДАН

19.20 — «Бажык алыр ор-деринг кижизидилге». Урап-чечен фильм.

МОСКВАДАН

20.50 — Өнүгү телеөргүзүт. XX Олимпий оюварынын амыдалыкымы. Мюнхенде дамчыдыла. 23.00 — «Ев». Информастыг программа 23.30 — 00.50 — «Чаамы пламининг эриши». Урап-чечен фильм.

БАРААННАРЫ

Бөгүн республикага бүргөп, аламы каап турар, чамдык чер-лерге биче чөсө-чаар. Барыны угларымыкын хаттын дүргө-нин секундына 5—10 метр, барыны районнарга 10—15 метр чедир күнүстөр. Агаарын температурасы 14—19 градус чылыг болур.

Кызылда шокор булдузтар, чагбас. Хаттын дүргөни секундына 5—10 метр чедер. Агаарын температурасы 16—18 градус чылымыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

АВГУСТ 26-ДА

«НАПЫРАЛ» «Л. Б. Джек-етин хостаны» 9.40, 11.35, 13.30, 15.25, 17.20, 19.15, 21.10 шактарда

«КАА-ХЕМ»: «Чалымылар» 15, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда. «ВОСТОК»: «Сургажал эр» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактар-да.

«ПНОНЕР»: Мультифильм. 9: «От суг болгаш чөс хоо-лаалар» 10.30, 12.20; «Бүргө агаардан дээр чүү деп» 14.10, 16, 17.50, 19.40, 21.30 шактарда.

ЧОЛААЧЫЛАР БОЛУКСААРЛАГА

Кызылдын автошколазы тыва бөлүккө өөреникчилер хулаан алдыр чалап тур.

Кичээлдер сентябрь 18-те эгелээр.

Башкылаашкынын тыва дылга чорудар.

ДИРЕКЦИЯ.